

Prigodom 70-godišnjice Oca Luje Maruna*).

Bez sumnje veoma je mali broj čitalaca ovih redaka posjetio u Kninu „Prvi Muzej hrvatskih starina“, još manji se valjda penjao na kninsku tvrđavu, da uživa krasan pogled na Kninsko Polje i na velebnu Dinaru, i da ovom prilikom zaviri u drugo odjeljenje kninskog Muzeja, gdje se čuvaju rimski ostaci kninske okolice. A ko je ikada bio na visini sjeverodalmatinske Straže, na Bribirskoj Gradini, gdje su otkopane veličanstvene zidine starinskog grada Varvaria i gdje se kulturni život od ilirskih vremena, kroz grčki i rimski period nastavlja u starohrvatsko doba i dalje u Srednji Vijek do dolaska Turaka? Samo onaj, koji je bar ova mjesta i njihove spomenike i umjetnine vidio, može da procijeni i uvaži djelatnost oca L. Maruna i da mu se divi na sjajnim uspjesima.

Otac Marun slavi danas dvostruki jubilej, 70-godišnjicu svoga života i 40-godišnjicu postanka i djelatnosti Hrvatskog Starinarskog Društva u Kninu. Zaista, ovo je društvo njegovo dijete, i tako društvena slava istodobno je i Marunova. Inicijativom i zaslugom Prosvjetnog Saveza u Zagrebu, slavi se ovaj rijetki god diljem čitave naše domovine na najljepši način tako, da se po školama u srcima mladeži budi ljubav za spomenike naše stare slave i veličine, a u raznim hrvatskim društvima na taj način, da se poslije prikladna predavanja iz hrvatske povijesti; što veći broj članova upisuje u Kninsko starinarsko društvo.

Ali čime nas je upravo zadužio otac Marun, da mu iskazujemo na dan njegove dvojne slave našu zahvalnost? Odgovor glasi ovako:

Ako je danas po historijskim spomenicima i umjetninama nepobitno dokazano, da su Hrvati nakon krštenja prihvatili tadanju opću evropsku kulturu i ovu na narodnoj podlozi sve to više razvijali, šta više i obogatili, ili drugim riječima, da su oni za doba narodne dinastije od kraja VIII. stoljeća do početka XII., bili kulturni narod na istom stepenu s ostalim srednjoevropskim narodima, taj je dokaz dobrim dijelom zasluga oca Maruna.

O. Marun posvetio je čitav svoj život iskopavanju i istraživanju hrvatskih sredovječnih spomenika, počeo je kao mladi župnik u Drnišu, a zatim nastavio u Kninu i kninskoj okolici. Prva senzacionalna otkrića dala je Biskupija u kninskom polju i malo zatim kninski Kapitul, gdje se prigodom gradnje željeznice Perković-Knin bilo naišlo na interesantne sredovječne komade. Ovim povodom O. Marun osnovao je Hrvatsko Starinarsko Društvo u Kninu za istraživanje, iskopavanje i proučavanje hrvatskih starina i proširio je svoj rad na čitavu Sjevernu Dalmaciju. Marun nije samo bio i ostao do danas duša starinarskog društva, nego

*) Izvještaj o proslavi fra L. Maruna i o glavnoj skupštini 11. dec. 1927. u Kninu, donijet ćemo u idućem broju. Uredništvo.

i njegova najbolja, da ne kažemo — jedina radna sila. On je vodio iskopine, nabavljao zemljišta i sakupljao starine, i pri obavljanju ovakova posla čak je nekoliko puta izložio svoj život opasnosti smrti, budući da seljaci, jedni iz praznovjerja, drugi iz neprijateljskog raspoloženja, nisu dozvoljavali, da se dira u grobove njihovih otaca, i silom htjeli maknuti neumornog i smionog istraživača, komu su dakako crkve i staro groblje naokolo najbolji izvori za starinske spomenike.

Novčana društvena sredstva od članarine, milodara i rijetkih subvencija zemaljskog odbora, a još ređih državnih, bila su uvijek vrlo skromna, tako da se treba čuditi, kako je uopće mogao Marun postići tako brzo toliko lijepih rezultata, koji se ne daju ni pomišljati bez velikih dotacija.

Ali što je mnogo žalosnije: i moralna pripomoć bila je za Maruna i za starinarsko društvo minimalna. Osim nekoliko priznanja, n. pr. sa strane Š. Ljubića, Račkoga i Kukuljevića te prolaznog oduševljenja naših naučnih krugova na početku rada, koje se brzo kod nekih rashladilo u indiferentizam, kod drugih pretvorilo čak u neprijateljstvo, otac se Marun morao uvijek osloniti samo na vlastite sile. On je to i učinio, i baš tada, kad su prilike društva bile najnepovoljnije, on je iz neizmjerne ljubavi prema narodnim starinama crpio najveću utjehu i pobudu za dalji rad.

Imao je samo jednog pomagača u Frani Radiću, koji je uređivao „Starohrvatsku Prosvjetu“, organ starinarskog društva od osnutka ovog časopisa do godine 1904.

Kad su iskopine na Biskupiji i na Kapitolu bile dovršene s vanredno plodnim uspjehom, O. Marun utemeljio je u Kninu „Prvi Muzej hrvatskih spomenika“ i nabavio je za ove zbirke posebnu kuću. Spomenici su se u ovom hramu hrvatske povijesti nevjerojatno brzo umnažali sa svih strana sjeverne i donekle i srednje Dalmacije. Danas je ovaj Muzej prepun, predmeti su naprosto nagomilani, što se vrlo neprijatno doimlje posjetitelja muzeja. Kako bi ove umjetnine djelovale, da su prikladno restaurirane, sastavljene, montirane i smještene dabome po načelima nauke, ali također po načelima estetike, tako da se izloženi objekti ugodno reprezentiraju i oku nestručnjaka?!

Nijedan muzej u našoj zemlji nema toliko imena narodnih župana, knezova i kraljeva uklesanih na kamenim spomenicima kao kninski. Ova imena nisu nam samo dragocjene uspomene na naše narodne vladare i velikane, ona su nam istodobno i svjedoci i dokazi građevinske, umjetničke djelatnosti nosilaca onih imena. Mutimirovo ime na lijepom ciboriju priča nam također o njegovoj zadužbini Sv. Luke iz godine 895. u Uzdolju pokraj dalmatinskog Kosova. Ime velikog kneza (dux magnus) Držislava na pluteju ili na ogradi ambona iz Kapitula, ovlašćuje nas na zaključak, da je ovaj knez bio ili ktitor ove crkve ili joj darovao koji dio nutarnje crkvene arhitekture. Isto važi za druga imena, koja čitamo na spomenicima prvog odjeljenja kninskog muzeja, kao Rastimir, Pribina, Svetoslav, Zvonimir i t. d.

Bogate su u muzeju zbirke sitnih kovinskih predmeta, oružja i nakita nađenih u grobovima naših praotaca. Za našu kulturnu povijest od jednake su važnosti kacige, mač, kajiš i pozlaćene ostruge, koje su bile izvađene iz sarkofaga nepoznatog velmože na Biskupiji, kao i one proste

minduše na pr. iz skromnog starohrvatskog groba u Podgrađu. Čitav ovaj materijal čeka još da bude naučno obrađen i objelodanjen, i prikazan nama i drugima kao najljepši spomenik naše prošlosti, kao monumentum u pravom smislu riječi, opomena slavenske Dalmacije. Što je dosada u Starohrvatskoj Prosvjeti publicirano, to je više ili manje bio samo prvi izvještaj, sintetični rad još potpuno fali. O. Marun je sam rijetko davao svoje opaske u štampu; autodidakt na polju arheologije, on je naučno eksploatiranje spomenika iskopanih ili vlastitim rukama sakupljenih, ne-sebično prepuštao drugima za to pozvanijima, a tako i danas radi.

To nipošto ne smanjuje njegove velike zasluge, naprotiv to mu služi samo na čast. Vrlo je pohvalno također i to, što se nije tjesnogrudno ograničio na iskopavanje i istraživanje samo hrvatskih spomenika, već se on, gdje ga je slučaj naneo ili gdje je bilo spojeno jedno s drugim, pobrinuo i za predhistoriju i za grčke i rimske ostatke. Hrvatske su narodne starine ocu Marunu dabome najmilije, još od mladih dana, ali on dobro zna, da nam naučna dužnost nalaže, proučavati i spomenike svih vremena naše zemlje, jer se u historijskom razvitku ljudi i naroda jedna kultura rađa iz predhodne druge, ili u slučaju nasilne katastrofe, nova mlada prosvjeta indirektno prisvaja plodove starije. Tako je O. Marun na divnom položaju kninske tvrđave gradio posebno odjeljenje za rimske natpise, reljefe, stupove i kapitule, a na Bribirskoj gradini otvorio azil, ne samo za naše narodne starine, nego i za grčke i rimske.

Moramo istaknuti još jednu veliku zaslugu Marunovu. Kad bi on pri svomu neumornom istraživanju naišao na važne ruševine pred-hrvatskog vremena, on bi odmah upozorio centralnu komisiju ili arheološki zavod u Beču na važnost takova nalaza i propustio ovim ustanovama dalji rad na ovom polju.

Tako je bilo kod vrlo uspjele kampanje u Asseriji (Podgrađa) i u Aequum-u (Citluku kod Sinja). Direktno i jače je bilo starinsko društvo angažovano kod iskopina rimskog tabora u Burnumu (Šupljaji kod Kistanja); radnje su počele uz povoljne auspicije, ali su godine 1914. zbog rata naglo prekinute.

Zadnjih godina prije svjetskog rata spremao je O. Marun velike iskopine na Bribirskoj Gradini, gdje je očekivao neobičnih i važnih rezultata, budući da je ova Šubićeva utvrda igrala veliku ulogu u Srednjem Vijeku.

Rat i poslijeratna okupacija sjeverne Dalmacije spriječili su ovaj pothvat. Za talijanske okupacije malo da nije stradao sam O. Marun. On, osnivač dvaju muzeja i predsjednik starinarkog društva, bi zatvoren i doveden u tamnicu u Jakin. Samo bijeg spasio ga je od već naređene internacije. Društveni muzej u Kninu, lišen svoga brižljivog čuvara, pretrpio je dosta štete; nekoliko lijepih komada odneseno bi u Zadar, pa i danas još nije povraćeno.

Kad se godine 1922. O. Marun povratio u Knin, bila mu je prva briga, da popravi štete na muzejskoj zgradi, i u mjestu i u lapidariju na tvrđavi, i da ponovo uredi razbacane zbirke. Poslije toga bila mu je vruća želja, da u ujedinjenoj većoj domovini i u narodnoj državi obnovi društvo i da započne ljepši rad oko narodnih spomenika.

Pozvao je u znanstveni odbor i na saradnju najbolje sile universiteta u Zagrebu i Beogradu, naših muzeja i arhiva u ovim mjestima i u Splitu i Sarajevu, u čvrstoj nadi, da će sada društveni rad u bratskoj utakmici Srba i Hrvata doći do najviše i najljepše snage. Ali nažalost kult narodnih spomenika nemoguć je bez velikih sredstava, a izgleda da za tako visoke ideale u naše materijalno doba interesa nema. Nema ni sa strane države, ni sa strane privatnih ljudi. Uzaludni su bili dosada opetovani desperatni Marunovi proglasi na naš narod, njegove molbe na narodne institucije, na bogate iseljenike, općine i državu. Dobio je nešto; premalo da bi se mogla koja veća iskopina time započeti. Još nedavno izgledalo je, da će i „Starohrvatska Prosvjeta“, koja se prošle godine obnovila u većem obimu i boljoj opremi, stradati već u porodu!

Dosta slabi izgledi u budućnost u predvečerje jubileja za starca svečara, koji u skromnosti, više nego franjevačkoj, za sebe ništa ne zahtijeva, ništa ne traži za sebe, već sve samo za starinarsko društvo, za hrvatski muzej, za hrvatske spomenike.

Hoće li narod i dalje ostati u tako tužnoj apatiji prema narodnim spomenicima, prema uspomenaма slavne prošlosti, puštajući da sijedi otac Marun dosada otkopano čuva u muzeju kao mrtvo kamenje, kao staru gvoždariju, dok drugi narodi, u prvom redu naša braća Česi, Poljaci, Rusi, Bugari i naši susjedi Rumunji i Mađari, u novije doba čak i Arbanasi, iznose svoje spomenike, svoju narodnu umjetnost na vidik čitavom svijetu kao dokaz svoje kulture i kao zahtjev za priznanje Evrope?! Možemo li se zbilja zadovoljiti s time, da samo čitamo, kako strani naučenjaci, na pr. nedavno, čuveni profesor Strzygowski, cijene važnost naših narodnih umjetnina, kako navodno tek oni pronalaze našu staru kulturu i prikazivaju je Evropi, ili kako ovi vrlo laskavim riječima priznaju rad i trud oca Maruna?!

Probudimo se napokon i mi iz ove letargije i uradimo barem nešto za naše narodne starine! Prva nam je dužnost, da se mi sami upoznamo s našim spomenicima, da ih proučavamo i da ih čuvamo na dostojan način. Pomozimo moralno i materijalno, svaki po svojim silama, općine, oblasti i država, one institucije, kojima je povjerena briga o spomenicima ili koje su dobrovoljno same preuzele taj uzvišeni patriotski zadatak, kao kninsko starinarsko društvo. Tako ćemo se najbolje odužiti ocu Marunu za sve, što je on na tom polju uradio: to će biti najdostojnija i najljepša proslava njegova jubileja i njemu — najmilija.

Split, 10. decembra 1927.

M. Abramić.

Zaključkom glavne skupštine „Hrv. Starinarskog Društva u Kninu“, održane 11. decembra 1927. u muzealnim prostorijama, zaključeno je jednoglasno, da „Starohrvatska Prosvjeta“ ima od 1928. dalje da proširi svoj zadatak, pored prvenstvenoga obrađivanja srednjevjekovne hrvatske historije, još i na čitavu narodnu historiju Srba, Hrvata i Slovenaca, i na sva vremena do 1. decembra 1918.

Uredništvo.